

1. **Flaubert, MB** : Flaubert G. Madame Bovary / Gustave Flaubert. – М.: Editions en langues étrangères, 1958. – 382 p.

УДК 821.161.2-1.09

Кишевецький В.С.
(Кам'янець-Подільський, Україна)

СЕМАНТИКА МЕТРА У НЕРІВНОСТОПОВИХ СТРОФІЧНО ВРЕГУЛЬОВАНИХ ПОЕЗІЯХ МИКОЛИ ВОРОНОГО

У статті досліджуються особливості архітекτονіки нерівностопових строфічно врегульованих поезій М. Вороного. З'ясовано, що найвищий метричний показник частоти використання дають ямб та хорей. Найбільш характерною для всіх розмірів моделю поєднання нерівностопових віршів є традиційна катренна строфа AbAb 4343.

Ключові слова: архітектоніка, вірш, метр, рима, римування, символізм, строфа.

В статье исследуются особенности архитектоники неравностопных строфически урегулированных стихотворений Н. Вороного. Выяснено, что самый высокий метрический показатель частоты использования дают ямб и хорей. Наиболее характерной для всех размеров моделью сочетания неравностопных стихов является традиционный катрен AbAb 4343.

Ключевые слова: архитектоника, метр, рифма, рифмовка, символизм, стих, строфа.

The article deals with architectonic features of poems by M. Voronyi. It has been found that the highest metric indicator of frequency of use are given by iambus and trochee. The most characteristic model combination is a traditional quatrain AbAb 4343.

Keywords: architectonics, meter, rhyme, symbolism, verse.

Розвиток теорії та історії українського вірша залишається нагальним завданням сучасного літературознавства. Як стверджує авторитетний дослідник української поезії Н. В. Костенко, «український вірш досліджувався у більшості випадків ізольовано від загального літературного процесу, поза контекстом художньо-історичної еволюції української поезії, та її стильових течій» [1: 11]. Особливо гострим залишається питання змістовності поетичної форми, специфіки архітекτονіки поетичного тексту – значимості тих чи інших елементів віршової системи для вивчення особливостей поезики та ідиостилію письменника.

Револьюційно-якісні перетворення у світовому віршуванні пов'язані з поетичною практикою символізму. Насамперед це стосується творчості Миколи Вороного (1871 – 1938) – лідера та теоретика українського символістського напрямку. Особливе методологічне значення для вивчення творчості М. Вороного загалом та особливостей архітектонічної організації його поетичних творів зокрема (адже «естетична індивіду-

альність є суто архітектонічна форма самого естетичного об'єкта» [2: 169]), мають праці М. М. Бахтіна [2], С. Б. Бураго [3], М. Л. Гаспарова [4], М. М. Ільницького [5], І. В. Качуровського [6], Н. В. Костенко [7], О. В. Мірошнікової [8], В. І. Тюпи [9] та ін.

Усього нами було вивчено 179 творів (4616 віршів) представника українського символізму. Поза увагою залишилась перекладна спадщина митця, яка потребує окремого спеціального дослідження. Статистичні дані, що репрезентують частку класичних нерівностопових, строфічно врегульованих поезій М. Вороного, представлені нами сумарно в межах кожної з основних метричних груп силабо-тонічного вірша:

Автор	Ямб		Хорей		Дактиль		Амфібрахій		Анапест		Разом	
	Творів	Віршів	Творів	Віршів	Творів	Віршів	Творів	Віршів	Творів	Віршів	Творів	Віршів
Вороний	17,9 %	15,6 %	11,3 %	12,3 %	6,0 %	4,9 %	6,0 %	5,9 %	8,4 %	7,5 %	49,7 %	46,1 %

Найвищий показник частоти використання дає нерівностоповий ямб (17,9%). На другому місці в українського поета – хорей (11,3%). Показники трьохскладових метрів коливаються в межах 6 – 8,4%. Найбільш характерною для всіх розмірів моделлю поєднання нерівностопових віршів є традиційна строфа 4343. Найтиповішою за архітектонікою рим строфою є традиційний катрен АВАВ. Також доволі часто зустрічаються п'яти-, шести-, семи-, восьмивірші.

Твором із максимальною кількістю віршів у строфі є вступна поезія циклу «Елегії» М. Вороного. Елегійний триптих «Осокорі» (ААВССбДДб Х424444444) має на меті налаштувати читача на відповідне філософське розуміння лірики. Він містить усі ознаки, що об'єднують цикл в одне ціле, – нетрадиційна для елегій метрична система, виразна позиція ліричного героя, паралелізм та ідейне спрямування:

Мов зібралися юрбою

Наді мною

І шумлять осокорі...

Довгі вітри розгортають,

Тіхо-тіхо колихають

Буйні голови старі

І зітхають сумовіто

Та нембв крізь сон сердіто

Гомонять чуприндарі... [10: 37].

	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	
	у		у		у		у		у		у	

М. Вороний у поезії не використовує структуру традиційного елегійного дистиха. Проте цей дистих проявляється не графічно, а на рівні архітектоніки: вірші АА, СС, ДД утворюють смислову та архітектонічну єдність, поєднуючись між собою віршем б. Третій, шостий, дев'ятий вірші (bbb) за своїми метричними особливостями є майже тотож-

ними. Присутність першої наголошеної стопи в шостому вірші поряд із першою стопою пірихія в третьому та дев'ятому пояснюється лексичним наповненням епітета «*буїні голови*», що за своєю суттю не може бути нейтральним. Використання різностопового хорею, насиченість строфи стопою пірихія роблять звучання твору неоднорідним, споріднюють поетичне мовлення із розмовним.

Ще одним прикладом вдалого використання М. Вороним потенцій різностопових метрів є поезія «Хмари» (AbAbCCCb D3233332), в якій складна архітектоніка виступає засобом вираження національної проблематики та громадянських мотивів:

<i>Сунуться, сунуться хма́ри</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Те́мні, бру́дні,</i>	́ ́ ́ ́
<i>На́че злих фу́рій ота́ри,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Мо́в ті приви́ддя страши́.</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Ві́тер гуде́-завива́є,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Гі́лля зеле́не лама́є,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Цві́т молоді́й обрива́є –</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Цві́т навесні́! [10: 39].</i>	́ ́ ́ ́

Метрична модифікація та римування зумовлюють втрату цілісності змісту. На перший план виступають наголошені слова («слова-зірки» [8: 7]), що несуть ідейне навантаження, передають підсвідомі миттєві пориви, враження. Цілісність строфи досягається чітким однотипним зачином кожного вірша. Ритмічний єдинопочаток (́ ́ ́) виконує функцію римування початкових слів, перетворюючи вірші з перехресним та кільцевим римуванням у однотипні дистихи. Архітектоніка початкового парного, кінцевого перехресного та кільцевого римування забезпечує ідейну та структурну єдність поезії.

Немає сумніву, що експерименти М. Вороного зі строфами, кількість віршів у яких перевищувало традиційні чотири, в межах окремих поезій несуть додаткове жанрове забарвлення. Одним із таким творів є «Балада козацька».

Лідер українського символізму був добре обізнаний із західноєвропейською баладною традицією. Автор «Балади козацької» вкладає «сторінки народної історії з її трагедіями» [11: 175] в дев'ять секстин. Модифікувавши форму, автор залишається вірним обов'язковому особіному рефрену в кінці балади. Якщо у попередніх восьми строфах переважає епічний мотив, то заключна секстина – відхід від епіки до лірики народнопісенних образів та фольклорного паралелізму.

Неоднозначним видається тлумачення архітектоніки рими: AABCCB DDEFFE GGHHH JKLLK MMNOON PPEQQE RRSTTS UUVVWVW XXYEYYE. Однакова рима зустрічається лише в трьох секстинах, які є ключовими для розкриття ідейного змісту балади. Розуміння трагедії ліричного героя через особистісний внутрішній конфлікт є повним, навіть якщо відкинути решту строф:

<i>В заду́мі глибо́кій</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Сиди́ть кароо́кій,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Нічо́го не чу́є, не ба́че,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>А мо́ре плеско́че,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>А мо́ре клеко́че,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́

Мов тихо-тихесенько **плі́че**.

| ǫ ǫ̇ ǫ̇ | ǫ ǫ̇ ǫ̇ | ǫ ǫ̇ ǫ̇ |

...

І стáв зажури́вся,
Аж вéсь похили́вся
Козáк скам'янілий **ненáче**.
А мóре плескóче,
А мóре бурхóче
Та ніби зітхáє та **плі́че**.

ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇

...

З-за хмáр височéнько
Пливé місячéнько
І сипле промíння **тремтáче**...
А мóре плескóче,
Мов вімовить хóче,
Та тільки тихесенько **плі́че**

ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇		
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇		
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇		
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇		
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	

[10: 53-54].

Архітектоніка трьох строф відповідає канонічній формі балади: дванадцять віршів (6+6) та рефрен із римою, що повторюється. Графічне виокремлення (абзац) віршів із однаковою римою привертає увагу до кінцевих лексем. Семантика рими найповніше відповідає пафосу викладу («похмурість... страхи і повсякчасна присутність смерті» [12: 12]), драматизмові та напруженості баладного конфлікту.

У «Баладі козацькій» М. Вороний використовує прийом звукопису, що виконує чітку семантичну функцію:

Одiн - самото́ю
Сиди́ть над водо́ю
На березі синього мóря
Козак чорнобрiвий,
Сумний, мовчазлiвий
Від туги тяжко́ї та го́ря [10: 53].

ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	
ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇	ǫ ǫ̇ ǫ̇

Асонанси на [о] та [и] в першій строфі слугують посиленню фонічного тла морського шуму й гулу. Художні особливості початкових віршів підкреслюють паралелізм «ліричний герой – природа». Море є «фонічно неспокійним», хоча жодна лексична одиниця на це не вказує. Підтвердження неспокою знаходимо в наступних строфах балади («*море плескає*», «*море клекоче*», «*море бурхоче*», «*у вир поглядає*», «*холодній хвили*» тощо).

Однією із суттєвих ознак творів баладного жанру є напруженість викладу, «гарячкова драматичність оповіді» [13: 20], «значне місце в них посідає діалог» [13: 11]. Проте в баладних творах М. Вороного діалогічне мовлення слугує не лише засобом створення драматичного конфлікту, а й – розкриття ідейно-тематичного змісту. Ліричний герой балад залишається на самоті та перебуває в пошуках спілкування та психологічної допомоги ззовні. Вороний залишає героя «Балади козацької» наодинці. Монолог у структурі балади займає чотири строфи всього тексту. Звернення до морської стихії («*Ой, мореньку жє, море, Розваж моє горе!..*» [10: 54]) є риторичним.

М. Вороний слідував баладному канону, відповідно до якого кількість складів у вірші відповідає кількості віршів у строфі. Кількість складів у баладному вірші Вороного є

постійною – шість та дев'ять. Число «6» за своєю символікою є позначенням гармонії та рівноваги; це символ людської душі [14: 61]. Шестискладові перший, другий, четвертий, п'ятий вірші зумовлюють використання секстини. Кількість строф, що відповідає цифрі «9», символізує силу, енергію, руйнування та війну [14: 76]. М. Вороний архітектонічно протиставив гармонію людської душі («6» складів та «6» віршів) та деструктивні сили («9» складів та «9» строф). Результатом цієї боротьби стало наближення фізичної загибелі ліричного героя через душевну драму.

У метричному розмірі секстини поет відійшов від традиційного для балади ямба. Він використав двох- та трьохстоповий амфібрахій (ААВССВ Ам23), що «великого розвитку набув ... у поезії російських символістів» [13: 27], проте для української версифікації був досить рідкісним. Взагалі секстина, побудована на трискладових стопах та тернарному римуванні, є рідкісним явищем версифікації [15: 628]. Майстерність М. Вороного відчутна в метричній досконалості строфи та доборі лексичного матеріалу. В «Баладі козацькій» відсутні метрично та фонічно слабкі місця. Поет жодного разу в 54 віршах не використовує стопи пірихю, унеможливаючи вторинну хвилю ритму. Відсутність вторинної хвилі підсилює ідейний зміст балади: море зовсім не реагує на страждання ліричного героя. Метр амфібрахію переважно з жіночими клаузулами («уся середньовічна... й ренесансова... поезія знає лише один тип рими – жіночу» [16: 45]) генологічно та типологічно наближає баладу українського поета початку ХХ ст. до канонічних зразків.

Ще одним прикладом із групи нерівнострофічних творів М. Вороного, у якому спостерігається тісне переплетіння архітектоніки та семантики, є поезія «Соловейко» (аавсбб Я43), де найоптимальнішою формою для вираження ідейного змісту – проголошення ролі та місця поета в житті суспільства – автор обирає різностоповий ямб (розмір, який досить часто використовується в громадянській ліриці) з римуванням лише чоловічих стоп, що підсилює ідейне навантаження твору. Римування «аавсбб» графічно переплітає паралельні площини – світ природи (аа, сс) та світ людини (bb):

<i>Вітай, бажаний гостю мій!</i>	́ ́ ́ ́
<i>Але, на жаль, спів любий твій –</i>	̀ ́ ́ ́
<i>Це пісня не моя.</i>	́ ̀ ́ ́
<i>Бо звік ти очі закриваєть,</i>	́ ́ ̀ ́
<i>Коли почнеш пісень співать, –</i>	̀ ́ ́ ́
<i>Цього не вмію я... [10: 40-41].</i>	́ ́ ́ ́

Із точки зору архітектонічних особливостей, виразно виділяються два рівні твору: 4-стоповий ямб – це звернення до «бажаного гостя»; 3-стоповий ямб – рефлексії ліричного героя.

Разом із цим у поезії спостерігаємо ще один архітектонічний експеримент – у поезію «Соловейко», написану секстинами, М. Вороний «врошує» катрен із римуванням «аааа», яке характерне для фольклорної лірики переважно легкого, безтурботного звучання:

<i>Прийшла весна, прийшла красна,</i>	́ ́ ́ ́
<i>Розкішна, лоба, чарівна!</i>	́ ́ ̀ ́
<i>Тепло і світ несé вона.</i>	́ ́ ́ ́
<i>Розбуджує від сна! [10: 40].</i>	́ ̀ ́ ́

Монорим виступає контрастним тлом для зображення подій громадського життя. Водночас такий контраст посилює переживання ліричного героя.

Модифікації 5-стопового ямба спостерігаємо в поезії «Нудьга гнітить...» (АбАб Я5552):

<i>Я віпив чаю му́ки і стражеда́ння,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Вели́ку ча́ю, спóвнену уцэ́рть,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>І вже тепе́р мені нема вага́ння:</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Життя́ чи сме́рть! [10: 46].</i>	́ ́ ́ ́

Двохстоповий ямба забезпечує надзвичайну концентрацію думки в кінці кожної строфи, актуалізує ідейний зміст: втрата надії, сенсу життя, розчарування в мріях та усвідомлення нездійсненності бажань. Двостоповий ямба на тлі звичного п'ятистопового ямба всієї поезії немовби обриває роздуми ліричного героя і, зважаючи на назву твору та алюзію з Сократовою чашею, робить вибір між життям та смертю очевидним.

Досить часто різностопові метри виступають засобом створення сугестії у ліричному творі. Так, одним з кращих зразків творів сугестивного характеру є поезія «Вечірні акорди» (аааа Я42), що побудована М. Вороном не стільки на логічних предметно-понятійних зв'язках, скільки на асоціативному поєднанні смислових та інтонаційних відтінків:

<i>Сховáвся в мо́рі со́нця дíск,</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Огнíнний дíск,</i>	́ ́ ́ ́
<i>І в не́бо кiдає свiй бли́ск –</i>	́ ́ ́ ́ ́ ́ ́ ́
<i>Кривáвий бли́ск [10: 47].</i>	́ ́ ́ ́

Монорим з чоловічими клаузулами безпосередньо впливає на читача та робить завершальний акорд циклу. Повтор лексеми з додаванням до неї яскравого епітета споріднює елегійну поезію М. Вороного із кращими творами представників російської та європейської символістської поезії.

Архітектонічні особливості ліричних творів М. Вороного становлять тісне сплетіння традиції і новаторства. Тяжіння яскравого представника українського символізму до версифікаційних пошуків стає основою поетичного мислення сучасних і наступних поколінь поетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ ст.: Навчальний посібник. – 2-ге вид., випр. та доп / Наталя Василівна Костенко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 287 с.
2. Бахтин М. М. Архитектоника поступка / Бахтин М. // Социологические исследования. – 1986. – № 2. – С. 156-169.
3. Бураго С.Б. Мелодия стиха. (Мир. Человек. Язык. Поэзия): Монография - К.: Collegium, 1999. – 350 с.
4. Гаспаров М. Л. Метр и смысл. Об одном механизме культурной памяти / Михаил Леонович Гаспаров. – М. : РГГУ, 1999. – 297 с.

5. Льницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / Микола Миколайович Льницький. – Львів : НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича., 1995. – 318с.
6. Качуровський І. Генерика і архітектоніка / Ігор Васильович Качуровський. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005.
7. Кн.1 : Література Європейського середньовіччя. – 2005. – 382 с.
8. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ ст.: Навчальний посібник. – 2-ге вид., випр. та доп / Наталя Василівна Костенко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 287 с.
9. Мирошникова О. В. Лирическая книга: архитектоника и поэтика (на материале поэзии последней трети XIX века): Учебное пособие по спецкурсу для студентов филологического факультета / Ольга Васильевна Мирошникова. – Омск : Омск. гос. университет, 2002. – 140 с.
10. Тюпа В. И. Анализ художественного текста / Валерий Игоревич Тюпа. – М. : Академия, 2006. – 336 с.
11. Вороний М. К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / Микола Вороний. – К. : Наукова думка, 1996. – 704 с.
12. Путилов Б. Н. Славянская историческая баллада / Борис Николаевич Путилов. – М., –Л. : Наука, 1965. – 176 с.
13. Українська балада : Антологія / Упоряд., вст. ст. та прим. канд. філ. наук Г. А. Нудьги. – К. : Рад. письменник, 1964. – 560 с.
14. Квятковский А. П. Поэтический словарь / Науч. ред. И. Роднянская. – М. : Сов. энцикл., 1966. — 376 с.
15. Язык символов : числа, фигуры, время / Сост. В. М. Рошаль. – М. : Эксмо, 2005. – 400 с.
16. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
17. Качуровський І. Строфіка : Підручник для студентів філологічного факультету вищого навчального закладу / Ігор Васильович Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 168 с.

УДК 812.111(71) “20”

Гончаренко О.В.
(Запоріжжя, Україна)

ПОЕТИКА ПОВСЯКДЕННОСТІ В РОМАНІ ДУГЛАСА КОУПЛЕНДА «НОРМАЛЬНИХ СІМЕЙ НЕ БУВАЄ»

У статті здійснено аналіз системи творчих засобів та стильових тенденцій у зображенні повсякденного життя в романі Дугласа Коупленда, видатного представника літератури постмодернізму, яка постулює повсякденність в якості онтологічної основи життєдіяльності людини.

© Гончаренко О.В., 2010